

Ellentmondások a mezőgazdasági őstermelők agrárpénzügyi szabályozásában

Szilágyi Bernadett

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen
detti.szilagyi@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarország kedvező adottságú, agrárpotenciállal rendelkező ország, emiatt a mezőgazdaságra vonatkozó előírások folyamatos jogalkotói vita tárgyát képezik. A tanulmány célja bemutatni a jelenlegi agrárpénzügyi ellentmondásokat az őstermelők tükrében, kifejezetten az egyes problémákra fókuszálva, a hatályos jogszabályok kimerítő ismertetése nélkül. Az őstermelőkre vonatkozó agrárpénzügyi anomáliák leginkább a személyi jövedelemadó (kedvezmények, adómentesség), az általános forgalmi adó (különleges mezőgazdasági jogállás), valamint a társadalombiztosítás rendszerében érhetők tetten.

A probléma súlyosságát támasztják alá a szigorodó szabályozásra reagáló őstermelők adófizetési magatartástípusai, a napjainkban lejátszódó globalizációs folyamatok és az Európai Unióban elfoglalt helyünk. A mezőgazdaságban jelenlévő ellentmondások feloldása korántsem csak az adójogi szabályok megfelelő kialakításában rejlik, hanem egy átfogó gazdaságpolitikában, amely azonban egyelőre várat magára.

Kulcsszavak: őstermelő, agrárpénzügyek, kedvezmények

SUMMARY

Hungary is a country of favourable conditions with agropotential, for this reason the regulations regarding agriculture is constantly the bone of legislative contention. The purpose of this study is to present the actual agropotential contradictions concerning the agricultural producers, specifically focusing on certain problems without any detailed representation of the valid rules of law. The agrofinancial anomalies referring to agricultural producers can be found mostly in the system of the personal income tax (allowance, tax immunity), the value added tax (special agricultural legal position) as well as the social insurance.

The severity of the problem is supported by the agricultural producers' behavioral types of paying taxes, globalisation process of these days and our place in the European Union. The resolution of the contradictions in agriculture does not lie by any means in the proper way of making the rules of the law of taxation, but in a comprehensive economic policy, which is to be waited for.

Keywords: agricultural producer, agrofinances, allowance

BEVEZETÉS

Magyarország kedvező adottságú, agrárpotenciállal rendelkező ország. Hazánkban a mezőgazdasági tevékenységet végző gazdaságok differenciált spektrumot mutatnak üzemszerkezetük tekintetében. A piaci versenyben egyaránt részt vesznek a nagygazdaságok és a megélhetést segítő gazdaságok. A tanulmányban számbeli jelentőségüknél fogva az egyéni gazdaságok

szignifikáns formáját, az őstermelőket veszem górcső alá. Vizsgálódásom az őstermelőkre vonatkozó speciális személyi jövedelemadó és a társadalombiztosítás szabályaira terjed ki.

Az őstermelők más vállalkozási formáktól megkülönböztetett kezelésének szükségessége a mezőgazdasági életviszonyok specifikumából eredeztethető. A mezőgazdasággal foglalkozók gyorsan romlandó termékek előállításával foglalkoznak. A termelés alapvető eszköze és tényezője a föld, melynek nagysága korlátozott, minősége előre adott. Fontos kiemelni az agrárágazatban a természeti és környezeti összetevők, az időjárás közrehatását, amelyek más szektorban nem bírnak ekkora kockázattal a termelés eredményére. Szintén hangsúlyos faktora a mezőgazdasági tevékenység folytatásának, hogy a termelési folyamatok nem feltétlenül a naptári évhez igazodnak, hanem termelési ciklusokról és gazdasági évekről kell beszélnünk. További probléma a mezőgazdasági termékek kínálatának árugalmatlansága, ami végső soron alacsony jövedelemrealizálást eredményez az agrárszektorban. A mezőgazdasági tevékenységet jellemzi továbbá a kevésbé rugalmas munkaerő, az ágazathoz való fokozott egzisztenciális kötődés, illetve a jövedelmezőség alacsony mértékével szembeni beruházások hosszú megtérülési ideje (Fodor, 2005).

A jogalkotónak tehát a mezőgazdaság hátrányos helyzetét, alacsony jövedelmezőségét figyelembe véve szükséges az agrárszektorban tevékenységet folytatók adózási és társadalombiztosítási szabályait kialakítani.

1. PROBLÉMÁK AZ ADÓ- ÉS TÁRSADALOM- BIZTOSÍTÁSI RENDSZERBEN

1.1 A személyi jövedelemadó

A mezőgazdasági őstermelő kategóriáját 1997-ben vezették be. A fogalmat az szja-törvény határozza meg. Mezőgazdasági őstermelő az a 16. életévét betöltött, nem egyéni vállalkozó magánszemély, aki a saját gazdaságában a törvény 6. számú mellékletében felsorolt termékek előállítására irányuló tevékenységet folytat, és ennek igazolására őstermelői igazolvánnyal rendelkezik, ideértve a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv által vezetett ügyfél-nyilvántartási rendszerben nyilvántartott mezőgazdasági termelő magánszemélyt, valamint a termőföldről szóló törvény szerint családi gazdálkodónak minősülő magánszemélyt és e magánszemélynek a családi gazdaságban nem foglalkoztatottként közreműködő

családtagját is, mindegyikre vonatkozóan a törvényben felsorolt termékek előállítására irányuló tevékenysége(i)nek bevétele (jövedelme) tekintetében¹. Az őstermelői tevékenység családon belüli folytatásának megkönnyítésére a jogszabály lehetőséget ad közös őstermelői igazolvány kiváltásával.

Az őstermelőkön belül a jogalkotó megkülönböztet egy szűkebb kategóriát, a mezőgazdasági kistermelőt. Mezőgazdasági kistermelő az az őstermelő, akinek az e tevékenységéből az adóévben szerzett bevétele a 8 millió forintot nem haladja meg².

Őstermelői minőséget tehát a következő tevékenységi formák jelentenek:

- őstermelői igazolvánnyal rendelkező magánszemély,
- közös őstermelői igazolvánnyal rendelkező családtagok,
- regisztrált mezőgazdasági termelő,
- családi gazdálkodó,
- családi gazdaságban a családi gazdálkodó nem foglalkoztatottként közreműködő családtagja,
- mezőgazdasági kistermelő.

Az őstermelők háromféle adózási mód közül választhatnak. Alkalmazhatják a 10 százalékos vélelmezett költséghányad, a tételes költségelszámolás, illetve a kistermelői átalányadózási módszert. Az szja-törvény a jövedelmeknek két nagy típusát különbözteti meg: az összevontan adózó jövedelmeket és a külön adózó jövedelmeket. Ha az őstermelő a 10 százalékos költséghányaddal vagy a tételes költségelszámolással állapítja meg jövedelmét, akkor ez az összevont adóalap részét képezi, azaz önálló tevékenységből származó összevont adó alá eső jövedelemnek minősül. A kistermelői átalányadózási alkalmazásakor a jövedelem külön adózónak fog minősülni.

A 10 százalékos vélelmezett költséghányadot alkalmazó őstermelő költsége a bevételének 10 százaléka lesz, tehát ezt számlákkal igazolni sem kell, így adminisztráció szempontjából praktikus módszernek látszik. A viszonylag magas, 90 százalékos jövedelem miatt azonban nem célszerű ezt az adózási módot választani.

Az átalányadózási választó kistermelő tevékenységével felmerülő költségeit a törvény százalékban állapítja meg, így a jövedelem aszerint alakul, hogy a bevétel állattenyésztésből és állati termék előállításából, vagy más őstermelői tevékenységből származik. Az előbbi esetén a jövedelem a bevétel 6 százaléka lesz, az utóbbinál pedig 15 százalék. Tehát egy állattenyésztéssel foglalkozó kistermelő 94 százalékos költséget, minden más tevékenységet folytató termelő pedig 85 százalékos költséget számolhat el számlák gyűjtése és nyilvántartás vezetése nélkül. 2009. február 1-jétől azonban az átalányadózási szerint adózó őstermelőnek a bevétel megszerzése érdekében felmerült kiadásairól szóló, a 2009. január 31-ét

követően teljesített kiadásaival összefüggő számlákat és más bizonylatokat az adó utólagos megállapításához való jog elévüléséig meg kell őriznie (HVG, 2008).

A költségek meghatározása szempontjából a legösszetettebb szabályok a tételes költségelszámolást választó őstermelőkre vonatkoznak. Ezen termelők elszámolhatják a bevétel megszerzésével közvetlenül összefüggő kiadásokat, speciális szabályok alapján lehetőségük van a tárgyi eszközök, valamint nem anyagi javak értékcsökkenési leírására és veszteségelhatárolásra is, illetve külön rendelkezik a törvény a tevékenységüket megkezdő őstermelők költségelszámolásáról.

Ha a mezőgazdasági őstermelőnek az adóévben elszámolt, jogszabály alapján kapott támogatásokkal csökkentett őstermelői tevékenységből származó bevétele az évi 600 ezer forintot nem haladja meg, akkor ezen bevételéből származó jövedelmet nem kell figyelembe vennie (Szikora, 2007). Ez a rendelkezés mindhárom adózási módnál irányadó. Ha azonban a bevétele a 600 ezer forintot meghaladja, akkor ezt a bevételt is beleszámítva kell megállapítani a jövedelmet. Ezzel a szabállyal a jogalkotó vélelmezi az agrárgazdaság alacsony jövedelmezőségét, illetve a magas költségeket, miszerint viszonylag nagy ráfordítással lehet ennyi bevételre szert tenni, de ezzel arányos jövedelmet viszont nem tud realizálni. A valóságban az adómentesség visszaélése ad lehetőséget, ami a gyakorlatban is alkalmazott módszer. Például egy négyfős családban, ha mindenki őstermelőként nyilvántartott, és él az adómentességgel, 2,4 millió forint után nem kell adót fizetniük. Ezzel pedig bevételeiktől fosztják meg „legálisan” a központi költségvetést.

Speciális szabályok vonatkoznak a bevételek elkülönítése szempontjából azokra az őstermelőkre, akik e tevékenységük mellett egyéni vállalkozói tevékenységet folytatnak. Kérdéses azonban, hogy a bevételre jogszabály szerinti szétválasztási módját mennyire lehet nyomon követni.

A tételes költségelszámolást alkalmazó mezőgazdasági kistermelő az e tevékenységből származó – a bevételt csökkentő tételek levonása után – bevételéből 40 százalékot kistermelői költségátalány címen igazolás nélkül elszámolhat igazolt költségein felül. Ekkor azonban veszteséget mindaddig nem határolhat el, amíg ezt a kistermelői költségátalányt elszámolja. Ezzel a lehetőséggel tulajdonképpen az őstermelő a jogszabály adta lehetőségeinél fogva nem lesz adófizetésre kötelezett, hiszen ha a bevétel 60 százalékanak megfelelő költségeiről számlával rendelkezik, s emellett még a kistermelői költségátalányt is érvényesíti, nem marad jövedelme. Ezen kedvezményes technikát alkalmazó főfoglalkozású őstermelő esetén elméleti ellentmondások vetődnek fel, hiszen melyik az a gazda, aki képes annyi energiát befektetni a termelésbe, hogy utána ne legyen belőle jövedelme, pedig papíron rendben lesz az adóbevallása?

¹ szja-törvény 3. § 18. pont

² szja-törvény 3. § 19. pont

Az szja-törvény további kedvezményt állapít meg a tételes költségelszámolást alkalmazó őstermelők részére egy egyszerűsített bevallási nyilatkozat formájában. Ezt a lehetőséget csak azon őstermelők vehetik igénybe, akiknek az e tevékenységből származó éves bevételük nem haladja meg a 4 millió forintot, illetve az adóévben nem volt a mezőgazdasági kistermelésből jövedelmük, továbbá rendelkezni kell legalább a bevétel 20 százalékát kitevő összegben a tevékenységével összefüggésben felmerült költségként elismert kiadással, amelyet a nevére kiállított számlával tud igazolni. A rendelkezés azokat az eseteket kívánja szolgálni, amikor például egy rossz termésátlagú évben vagy vis maior miatt nem tud jövedelmet realizálni az őstermelő. A szabályozás azonban visszaélésekre is lehetőséget adhat, amikor a nyilatkozattételt indok nélkül alkalmazzák a termelők, s így a kedvezmény nem éri el hivatott célját és az igazán rászorult célszemélyeket. Ezzel pedig újra indokolatlanul csökkentik az államháztartás bevételeit.

Az őstermelői adókedvezményt a 10 százalékos költséghányadot, illetve a tételes költségelszámolást alkalmazó őstermelő veheti igénybe, tehát az átalányadózó kistermelő nem jogosult rá. Az őstermelő az e tevékenységből származó éves jövedelme adójának, valamint, ha tételes költségelszámolást alkalmaz, a könyvelői díjkedvezménynek³ az együttes összegét, de legfeljebb százezer forintot vonhat le a számított adójából. Tehát az őstermelői adókedvezmény egyrészt vonatkozhat a könyvelőnek adott díjra, másrészt magára a tevékenységből származó jövedelemre. Így amennyiben az őstermelői tevékenységből származó jövedelme utáni adó összege nem éri el a százezer forintot, és e jövedelme mellett más összevonás alá eső jövedelme is van, úgy a könyvelőnek szabályszerűen bizonylattal kifizetett díj őstermelői jövedelemmel arányos részével az őstermelői adókedvezményt százezer forintra kiegészítheti.

A kedvezmény igénybevételével kapcsolatosan a jogszabály több korlátozást és feltételt ír elő. Az őstermelői adókedvezményt csak akkor lehet teljes összegében igénybe venni, ha az őstermelőnek az éves összes jövedelme a 6 millió forintot nem haladja meg. Ha az éves jövedelem meghaladja a 6 millió forintot, akkor a százezer forintos kedvezményre csak csökkentett mértékben jogosult, ami azt jelenti, hogy a 6 millió forintot meghaladó részének 20 százalékával kell csökkenteni. Így például 6 millió 200 ezer forint esetén már csak 60 ezer forint vehető igénybe, 6,5 millió forintos összes bevétel esetén pedig már nem is érvényesíthető a kedvezmény.

További korlátozást jelentenek az adókedvezmények együttes igénybevételének korlátai. Az őstermelői adókedvezmény maximális összege ugyanis a más jogcímen érvényesített

„korlátos” adókedvezményekkel együtt sem haladhatja meg a százezer forintot. Tehát az ezen korlátozás alá eső, összevont adóalap adójából levonható kedvezményeket össze kell számítani, s így összesen lehet érvényesíteni a legfeljebb százezer forintot.

Az őstermelői adókedvezmény igénybevételének feltétele 2008. január 1-jétől, hogy az őstermelő adóbevallásában feltüntesse a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv által vezetett ügyfél-nyilvántartási rendszerben nyilvántartott regisztrációs számát. Ebből következően csak az az őstermelő veheti igénybe az adókedvezményt, aki rendelkezik ilyen regisztrációs számmal. Ezen rendelkezés bevezetésére Magyarország Európai Unió felé teljesítendő kötelezettségei miatt került sor. A Bizottság 1860/2004 EK rendelete vizsgálta először az úgynevezett csekély összegű (de minimis) támogatások alkalmazását a Szerződés 87. és 88. cikkeinek való megfelelése tekintetében. A Szerződés 87. cikkének értelmében a közös piaccal összeegyeztethetetlen a tagállamok által vagy állami forrásból bármilyen formában nyújtott olyan támogatás, amely bizonyos vállalkozásoknak vagy bizonyos áruk termelésének előnyben részesítése által torzítja a versenyt, vagy azzal fenyeget, amennyiben ez érinti a tagállamok közötti kereskedelmet. A Bizottság rendeletében megállapította, hogy a mezőgazdasági ágazatban odaítélt igen csekély mértékű támogatások nincsenek versenytorzító hatással a közös piacra, illetve nem is fenyegetnek azzal, így lehetővé teszi a de minimis támogatások nyújtását. A Bizottság a támogatások maximális összegét kedvezményezettenként és hároméves időszakonként 7500 EUR-ban, illetve az éves mezőgazdasági termelés 0,75%-ában határozza meg (1535/2007 EK rendelet). Tehát a százezer forintos őstermelői adókedvezményt 2007-től agrártámogatásnak kell minősíteni, amely elszámolási szempontból 2008-ban igénybe vett de minimis támogatásnak számít (HVG, 2007).

Az őstermelők személyi jövedelemadóztatásában felmerülő problémák mindennapi jelenlétét igazolják, de legalábbis felhívják az ellentmondásokra a figyelmet a következő statisztikai adatok. A GSZÖ 2007 szerint Magyarországon összesen 618.700 egyéni gazdaság⁴ van, amelyek valamilyen formában mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. A mezőgazdasági tevékenység célja szerint eltérő képet mutat. Az egyéni gazdaságok körülbelül fele csak saját fogyasztásra termel. Megállapítható, hogy a termelési célok differenciáltsága a kedvezmények igen széles körben való elterülését eredményezi, ezáltal pedig nem feltétlenül kerül maradéktalanul a célcsoporthoz, amely leginkább a számarányukat tekintve 15 százalék körüli, elsősorban értékesítésre termelőket jelenti (1. ábra).

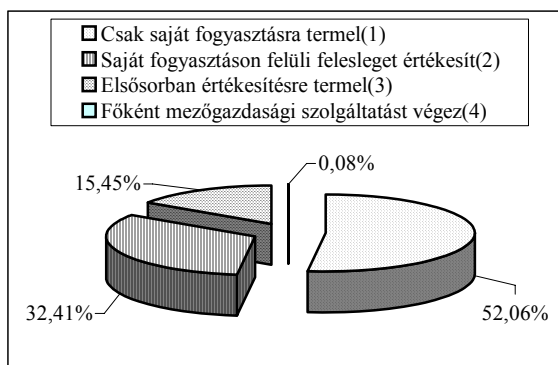
További, a lehetséges visszaélésekre okot adó következtetéseket szűrhetünk le az adóhatósági adatokból. 2000-ben 1 millió 76 ezer regisztrált őstermelő végzett mezőgazdasági tevékenységet,

³ Könyvelői díjkedvezmény címén a könyvelőnek fizetett, számlával igazolt díj vehető figyelembe, de csak olyan arányban, amilyen arányt a mezőgazdasági őstermelői tevékenységből származó jövedelem az összevont adóalapon belül képvisel (szja-törvény 39. §).

⁴ http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/agrar/html/tab12_01_07.html

amelyből 953.832 fő egyáltalán nem került kapcsolatba az adóhatósággal, mivel vagy nem volt östermelésből származó jövedelme, vagy annak nagysága nem érte el az akkori 250 ezer forintos adómentességi küszöbértéket (Nagy, 2008). Az adózási módokat a 2. ábra mutatja.

1. ábra: A mezőgazdasági tevékenységet folytató egyéni gazdaságok megoszlása a gazdálkodás célja szerint, 2007

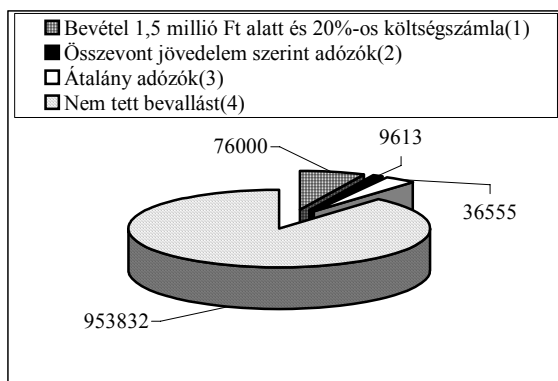

Forrás: KSH, 2007a(5)

Figure 1: Distribution of the private holdings engaged in agricultural production by purpose of production, 2007

Only for own consumption(1), The surplus is marketed(2), Mainly for marketing(3), Mainly agricultural services are provided(4), Source(5)

2. ábra: Az östermelők megoszlása adófizetés szerint, 2000

Forrás: Nagy, 2008(5)

Figure 2: Distribution of agricultural producer by tax payment, 2000

Revenue under 1.5 million HUF and 20% bill of costs(1), Tax payer by combined income(2), Flat taxation(3), Tax return is not made(4), Source(5)

A jelen szabályok alkalmazásával könnyen elérhető egy östermelő család esetében, hogy egyáltalán ne keletkezzen részükről adófizetési kötelezettség. Az östermelői adókedvezmény, a kistermelői költségátalány, illetve az egyszerűsített bevallási nyilatkozat mind olyan eszközök, amelyek az agrárágazat hátrányos helyzetén hivatottak javítani, azonban nem minden esetben érik el valódi címzettjüket a hiányos ellenőrzési mechanizmusok

miatt. A jogalkotónak tehát szükséges lenne átgondolni a kedvezmények szigorúbb eljárási feltételeinek kidolgozását.

Globálisan elmondható a hatályos szabályokról, hogy agrárpolitikai célokat szolgáló eszközökkel igyekeznek szociálpolitikai célokat megvalósítani, és a vidéki társadalom szociális problémáit kezelni. Kétségteljesen a gazdaságpolitika és a szociálpolitika összefügg egymással (Romány, 2002), de ennek aránya ma Magyarországon véleményem szerint egyértelműen a szociálpolitikai célokat megvalósító agrárpolitika felé tolódik.

1.2. Az általános forgalmi adó

Az általános forgalmi adó szabályai 2008-tól nagy változtatásokat vittek végbe az östermelők adóalanyiségében. A termelőknek adószámot kellett kiváltaniuk, ezzel pedig automatikusan együtt jár a számla-, illetve nyugtaadási kötelezettség. Az intézkedéseket országszerte óriási felháborodás kísérte. A jogalkotó kialakított egy kedvezményes jogállású réteget, akik nem közvetlenül a fogyasztóknak, hanem felvásárlóknak értékesítenek. A szabályozás mindenestre felemásra sikeredett.

Az áfa-törvény alanya az a jogképes személy vagy szervezet, aki saját neve alatt gazdasági tevékenységet folytat, tekintet nélkül annak helyére, céljára és eredményére.⁵ A gazdasági tevékenység fogalmára a törvény széleskörű alkalmazási kört állapít meg. Gazdasági tevékenységet az a személy vagy szervezet folytat, aki tevékenységét üzletszerűen, illetőleg tartós vagy rendszeres jelleggel végzi, amennyiben az ellenérték szerzésének céljából történik. A fogalom tisztázásakor komoly jogértelmezési problémákat vetnek fel az üzletszerűen, illetve a tartós vagy rendszeres jelleggel kifejezések. Nem mindig egyértelmű elhatárolásuk az eseti, alkalmoszerű, valamint nem üzleti jellegű tevékenységektől (Simon, 2007). Egy olyan termék esetén, ahol az értékesítés viszonylag ritka, már egy darab eladása is üzletszerűségnek számít (például repülőgép), de nyilvánvalóan alapvető élelmiszereknél eltérő az üzletszerűség mércéje.

Tehát aki nem üzletszerűen gazdálkodik, az nem válik adóalannyá. Ebből következően az a termelő sem válik adóalannyá, aki saját szükségletei kielégítésére termel, a saját szükségletein felül termelt termékeit pedig alkalmoszerűen értékesíti (Papp, 2008). A saját szükséglet kifejezés is értelmezési nehézségekbe ütközik, hiszen nehezen megállapítható, hogy mi minősül ennek, illetve ezen felüli termékfeleslegnek. A helyes értelmezési gyakorlatot valószínűleg a hatóságok a termékértékesítés helyszínén végzett ellenőrzések tapasztalataiból fogják kialakítani.

2008-tól a jogalkotó külön kategóriát állapított meg mezőgazdasági különleges jogállás címén. Az áfa-törvény értelmében a mezőgazdasági tevékenységet folytatókra vonatkozó külön

⁵ 2007. évi CXXVII. törvény 5. § (1) bekezdés

szabályokat csak három konjunktív feltétel teljesítése esetén lehet alkalmazni. A speciális jogállás azon mezőgazdasági tevékenységet egészben vagy meghatározó részben folytató adóalany jogállására vonatkozik, aki a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Kkv-törvény) rendelkezései szerint egyúttal mikro- és önálló vállalkozás⁶ is, vagy annak minősülne, ha a Kkv-törvény hatálya alá tartozna.

Az áfa-törvény a mezőgazdasági tevékenység tekintetében eltérő megfogalmazást alkalmaz az szja-törvényhez képest. Az áfa-törvény értelmében mezőgazdasági tevékenységnek minősül a jogszabály 7. mellékletében felsorolt termékek saját vállalkozásban termelése és feldolgozása, illetve szolgáltatások nyújtása saját eszközei használatával, feltéve, ha a termékek értékesítése, szolgáltatások nyújtása után kompenzációs felár megtérítésére tarthat igényt.

A kompenzációs felár megtérítésének lehetősége a termék beszerzőjének, illetve a szolgáltatás igénybevevőjének jogállásától függ. A törvény szerint a termelő csak akkor tarthat igényt a kompenzációs felár megtérítésére, ha olyan adóalanyként értékesít, aki az áfa-törvény szerint nem végez mezőgazdasági tevékenységet.⁷ A kompenzációs felár alkalmazásánál egy további feltételt is teljesíteni kell. Csak azon östermelők alkalmazhatják a kompenzációs felárat, akiknek a mezőgazdasági tevékenységen kívüli éves bevétele nem haladja meg az 5 millió forintot. Ha az ilyen bevétele meghaladja az 5 millió forintot, kompenzációs felár felszámítására csak akkor jogosult, ha a mezőgazdasági tevékenységéből származó bevétele az összes bevételéhez viszonyítva 50 százalék fölött van⁸.

A mezőgazdasági tevékenységet végző adóalany a termék értékesítésével, a szolgáltatás nyújtásával a kompenzációs felárat áthárítja a termék beszerzőjére, azaz a termék beszerzője fizeti meg a termelőnek a kompenzációs felárral növelt vételárat. Az értékesítés nem számlaadással, hanem felvásárlási okirattal történik. A termék beszerzője állítja ki a törvény által előírt adatokat tartalmazó felvásárlási okiratot, a termelő pedig mentesül bizonylatadási kötelezettsége alól. A beszerző a kompenzációs felárra vonatkozó adólevonási jogot csak ezen felvásárlási okirat birtokában gyakorolhatja a kompenzációs felárral növelt ellenérték maradéktalan megtérítése esetén.

A kompenzációs felár mértéke a terméktől, illetve szolgáltatástól függ, mely növényi eredetű termékek esetén 12 százalék, állati eredetű termékek, valamint szolgáltatások esetén pedig 7 százalék.

Az áfa-törvény szerint tehát a mezőgazdasági tevékenység szűkebb kört jelent az szja-törvényhez képest. A különleges szabályok csak abban az esetben érvényesülhetnek, ha a termelő felvásárlónak értékesít. Ebből következően a magánszemélyeknek történő közvetlen értékesítés nem minősül mezőgazdasági tevékenységnek, így nincs törvényi lehetőség kompenzációs felár érvényesítésére, tehát az általános szabályok szerinti adózást, vagy az alanyi adómentességre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Amennyiben a mezőgazdasági östermelő az áfa-törvény értelmében mezőgazdasági tevékenységnek nem minősülő tevékenységet is végez, lehetősége van alanyi adómentességet választani a különleges mezőgazdasági jogállás szerinti adózási mód mellett is, melyet az adóhatóságnak a tárgyévet megelőzően, illetve a tevékenység megkezdésekor be kell jelenteni. Alanyi adómentességet azon adóalanyok választhatnak, akiknek a termékértékesítése, szolgáltatásnyújtása fejében megtérített ellenérték nem haladja meg az 5 millió forintot sem a tárgyévben ésszerűen várhatóan, sem pedig a tárgyévet megelőző évben, amennyiben az tényleges ellenérték. A mezőgazdasági tevékenység keretében végzett termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás fejében megtérített ellenérték az alanyi adómentesség értékhatárába nem számít bele. Ha az alanyi adómentesség értékhatárát a termelő átlépi, megszűnik adómentessége, és a megszűnés után két naptári évig nem választhatja azt újra.

Az alanyi adómentesség alkalmazásának előnye, hogy a termelőt nem terheli áfa bevallási kötelezettség, nem kötelezett adófizetésre, hátránya azonban, hogy nem jogosult előzetesen felszámított adó levonására, áfamérték feltüntetése nélküli bizonylatadási kötelezettsége azonban fennáll.

Amennyiben a mezőgazdasági termelő az áfa-törvény szerinti mezőgazdasági tevékenységének nem minősülő tevékenységére nem választ alanyi adómentességet, termékértékesítései, szolgáltatásnyújtásai után az általános szabályok szerint teljesíti adókötelezettségét (APEH, 2007). Az általános szabályok szerint adózónak nincs lehetősége a kompenzációs felár szabályait alkalmazni, a termelőnek 20 százalékos mértékű általános forgalmi adót kell felszámítani, és fizetendő adóként feltüntetni az áfa bevallásában, ugyanakkor megilleti a beszerzéseinél előzetesen felszámított adó levonási joga, illetve meghatározott feltételek esetén a visszaigénylés joga.

A 2008. január 1-jén hatályba lépett rendelkezések szerint az östermelőknek megszűnt az 500 ezer forintig számla-, illetve nyugtaadás nélküli értékesítési lehetősége (Világ gazdaság Online, 2007), így számlát vagy nyugtát kötelesek adni, mely jelentős adminisztratív terheket jelent számukra. Az állam nyilvánvalóan szeretné megtudni, hogy mennyi legális bevétel, illetve jövedelem származik a mezőgazdasági tevékenységet végzőktől, hogy eszerint kalkulálhassa adóbevételeit. A kedvezmény megszüntetésével párhuzamosan a jogalkotó különleges jogállást vezetett be a termelőkre nézve.

⁶ A Kkv. szerint mikrovállalkozás az a vállalkozás, melynek foglalkoztatottjainak létszáma 10 fő alatt van, és a vállalkozás éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege nem haladja meg a 2 millió eurónak megfelelő forintösszeget. Egy vállalkozás pedig akkor önálló, ha nem minősül partner- vagy kapcsolt vállalkozásnak.

⁷ A külföldi adóalanyok történő értékesítésre külön szabályok vonatkoznak.

⁸ Áfa-törvény 197. § (1)

A problémát azonban az okozza, hogy a kompenzációs felár érvényesítése csak azokban az esetekben alkalmazható, ha a termelő nem közvetlen kiskereskedelmi értékesítést végez (például vásárcsarnokban), így egy széles rétegre nézve az új szabályozás egyértelműen hátrányos. A kereskedők nem szívesen vásárolnak kompenzációs felárra jogosult termelőtől, mivel utána csak a kompenzációs felárra vonatkozó adólevonási jogot tudják gyakorolni. Az általános szabályok szerinti adózás sem kedvez a gazdáknak, mivel általában kevés áfatartalmú kiadásuk van, ezért ritkán tudnak visszaigénylési jogokkal élni.

1.3. Az őstermelők, mint a társadalombiztosítás (teljes jogú?) tagjai

Az őstermelők a társadalombiztosítási rendszerben periférikus helyet foglalt el a jogalkotás színterén az elmúlt években. 1997 és 2006 között ex lege nem voltak biztosítottak a mezőgazdasági őstermelők, kivéve, ha egyéb jogviszony alapján biztosítottak minősültek. A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény (továbbiakban: Tbj-törvény) alapján a mezőgazdasági termelést folytató magánszemélyek kimaradtak a társadalombiztosítás által biztosítottak köréből,⁹ tehát nem voltak kötelesek társadalombiztosítási járulékot fizetni, illetve őstermelői tevékenységük a szolgálati időbe sem tartozott bele.

2007. január 1-jétől az őstermelők ismét tagjaivá váltak a társadalombiztosítási rendszernek, így ettől kezdve fizetési kötelezettségük keletkezik a költségvetésbe. Az ellátásokra való teljes jogosultságot azonban mégsem szereznek, hiszen az új szabályozás sem ad teljes körű biztosított státuszt a termelőknek.

Biztosítottak akkor minősül a mezőgazdasági őstermelő¹⁰, ha a reá irányadó nyugdíjkorhatárig hátralévő idő és a már megszerzett szolgálati idő¹¹ együttesen legalább húsz év. A meghatározás alól a törvény több kivételt tesz. A szolgálati időre vonatkozó szabályok problémát vethetnek fel azoknál a termelőknél, akik főfoglalkozásban végeztek mezőgazdasági tevékenységet, amikor ex lege nem minősültek biztosítottak. Ekkor ugyanis nem szerezhettek szolgálati időt, tehát több őstermelő esetében előfordulhatott az, hogy 2007. január 1-jén nem vált biztosítottá, mivel a reá irányadó nyugdíjkorhatárig hátralévő és a már megszerzett szolgálati idő együttesen nem fogja elérni a 20 évet. Például egy 50 éves mezőgazdasági termelő 2008-ig csak 5 év szolgálati időt szerzett, akkor a reá

irányadó nyugdíjkorhatárig (62 év) még 12 év szolgálati időt tud szerezni, ami összesen 17 év, tehát nem válik biztosítottá. Azok a személyek, akik ily módon nem válnak biztosítottá, megállapodást köthetnek, tehát jogosultság szerezhető önkéntes alapon történő járulékfizetéssel az egészségbiztosítási ellátásokra és a nyugdíjjogosultságra (Jurányi és Tóth, 2008). A megállapodás feltételeit a Tbj-törvény részletesen rendezi.

A jogszabály főszabályként állapítja meg az őstermelő minimálbérnek¹² megfelelő összeg utáni társadalombiztosítási járulék, nyugdíjjárulék (tagdíj), illetve egészségbiztosítási járulék fizetésének kötelezettségét. Az általános szabályokhoz képest a jogalkotó kedvezményt ad azoknak az őstermelőknek, akiknek az e tevékenységből származó, tárgyévet megelőző évi bevételük nem haladja meg a 7 millió forintot. Ekkor az őstermelői tevékenységből származó, tárgyévet megelőző évi bevétel 20 százaléka után kell megfizetni a járulékokat. Tehát a havi járulékalap a tárgyévet megelőző évi bevétel 20 százaléka egytizenketted része lesz.

A biztosított mezőgazdasági őstermelő járulékfizetési kötelezettsége kétféle módon alakul az e tevékenységből származó, a tárgyévet megelőző évi bevételének függvényében. A Tbj-törvény 7 millió forintos bevételi összegről szab meg, amely számításánál figyelmen kívül kell hagyni a jogszabály vagy nemzetközi szerződés rendelkezése alapján folyósított, egyébként bevételnek számító támogatást (például 7,1 millió forint bevételből, ha 5 millió támogatás, akkor az 7 millió forint alatti bevételnek minősül). Ugyanakkor a járulékalap meghatározásánál már figyelembe kell venni ezt a tételt. Tehát a jogalkotó ezzel a szabállyal kompenzálja, hogy egy támogatást igénybevevő ne fizessen lényegesen többet az értékhatár átlépésével, de azért mégis kerüljön beszámításra a támogatás, mint bevételt növelő tétel.

A 7 millió forint alatti bevétellel rendelkező őstermelőnek nem kell fizetnie 29 százalékos társadalombiztosítási járulékot, sem pedig pénzbeli egészségbiztosítási járulékot. Fizetési kötelezettsége csupán a 4 százalékos természetbeni egészségbiztosítási járulékra és a 9,5 százalékos nyugdíjjárulékra¹³ áll fenn. A kedvezőbb járulékfizetéssel preferált őstermelő nem köteles pénzbeli egészségbiztosítási járulékot fizetni, melynek eredményeképpen a termelő pénzbeli egészségbiztosítási járulékra nem lesz jogosult, így például nem kaphat táppénzt, gyermekgondozási díjat. Mivel az őstermelőnek tevékenységéből nem származik olyan jövedelme, ami után fizetésre kötelezett, nem válik az egészségbiztosítás teljes körűen biztosított tagjává. De lege ferenda mindenképp szükséges lenne átgondolni a felemás rendelkezések korrigálását!

⁹ 1997. évi LXXX. törvény 5. §

¹⁰ A Tbj-törvény ugyanazokat tekinti őstermelőnek, akiket az szja-törvény.

¹¹ A szolgálati idő fogalmát a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény 4.§ (1) bekezdésének h) pontja a következőképpen határozza meg: a szolgálati idő az az időszak, mely alatt a biztosított nyugdíjjárulék fizetésére volt kötelezett, illetve megállapodás alapján nyugdíjjárulékot fizetett.

¹² 2009. január 1-jétől a minimálbér havi összege 71.500 forint.

¹³ Ha azonban az őstermelő magánnyugdíjpénztári tag, akkor nyugdíjjárulékának megoszlása is eltérően alakul az általános szabályokhoz képest: 2,3 százalék tagdíjat és 7,2 százalék nyugdíjjárulékot fizet.

Az ilyen és ehhez hasonló esetekre a törvény biztosítja a jogot magasabb összegű társadalombiztosítási ellátások szerzésére. Ennek érdekében az adóévre vonatkozóan egy nyilatkozatot kell tenni, melyben a biztosított vállalja, hogy a járulékkerhetet a reá vonatkozó járulékalapnál magasabb összeg után fizeti meg. Ebben az esetben az őstermelő már pénzbeli egészségbiztosítási ellátásra is jogosulttá válik.

Az az őstermelő, aki nem válik biztosítottá a társadalombiztosítási szabályok alapján, illetve egyéb jogcímen sem biztosított, és egészségügyi szolgáltatásra más jogcímen sem jogosult, köteles egészségügyi szolgáltatási járulékot fizetni, melynek összege havi 4500, illetve naptári naponként 150 forint¹⁴.

A 2007-ben bevezetett új társadalombiztosítási szabályok olyan tendenciákat jeleznek, miszerint az őstermelőket egyre inkább az egyéni vállalkozók adójogi megítéléséhez hasonlóan fogják kezelni. A reformok azonban fokozott óvatossággal mennek végbe. A 2007. január 1-jén hatályba lépett jogszabály már egy átmeneti képet mutat a vállalkozói státuszba, például az őstermelők bevonásával a biztosítottak körébe, valamint a 7 millió forint feletti bevétellel rendelkező őstermelőknél a 29 százalékos társadalombiztosítási járulék bevezetésével. Ugyanakkor az őstermelői minőséget különböző kedvezményekkel preferálja a jogalkotó, ami nem jelent feltétlenül előnyt számukra, hiszen nem válnak minden esetben a társadalombiztosítás teljes jogú tagjaivá, így tulajdonképpen egy felemás szabályozás valósul meg. A jövőben mindenesetre célszerű lenne a jogalkotónak átgondolni, hova is akarja besorolni a mezőgazdasági tevékenységet végzőket adófizetői szempontból.

2. KÉT MODELL AZ ŐSTERMELŐK KÖLTSÉGVETÉSI KAPCSOLATAIRÓL

Jelen fejezetben két modellszámítás alapján kívánom szemléltetni az őstermelők költségvetésbe történő befizetéseit, megvizsgálva a bevételeik függvényében alakuló adó- és járulékkerhek nagyságrendjét.

2.1. Az „A” modell gazdaságszerkezetének és költségvetési kapcsolatainak bemutatása

Az „A” modell szerint az őstermelő intenzív szabadföldi, korai, síkföldiával takart zöldségtermesztéssel foglalkozik 5 hektár területű termőföldön. Hektáronként körülbelül 150 mázsa terményt tud előállítani, amelyet 60-65 Ft-os kilogrammonkénti áron tud értékesíteni, így terményei eladásából 4.800.000 Ft bevételre tesz szert. Tevékenységével összefüggésben anyag- és bérjellegű költségek merülnek fel. Munkaszerződés alapján egy munkavállalót alkalmaz állandóan, aki

termékértékesítést végez vásárcsarnokban közvetlenül fogyasztók részére. Foglalkoztat ezen kívül még egy alkalmi munkavállaló, aki egy évben 80 napot dolgozik, és 2800 Ft-os napi munkadíj ellenértéket fizet részére. Anyagjellegű kiadásainak összege 2.040.008 Ft. Az 1. táblázat bemutatja az „A” modell költségvetési kapcsolatait.

2.2. A „B” modell gazdaságszerkezetének és költségvetési kapcsolatainak bemutatása

A „B” modell esetében a termelésszerkezet hasonlóan alakul az „A” modellhez, különbség a termőföld területének nagyságában van, amely itt 10 hektár. Az őstermelő bevétele 9.600.000 Ft. Munkaszerződés alapján két alkalmazottat foglalkoztat, illetve két alkalmi munkavállalót. Anyag- és bérjellegű kiadásai mellett megjelenik az áfafizetési kötelezettsége is. A 2. táblázat a „B” modell költségvetési kapcsolatait vázolja fel.

2.3. A két modell összevetése

Az első modell esetében, mivel bevétele 5 millió forint alatt maradt, élhet alanyi áfamentességgel, illetve járulékait a 7 millió forint alatti bevétellel rendelkezők kedvezményes szabályai alapján fizeti meg, tehát nem fizet 29 százalékos társadalombiztosítási járulékot, illetve 2 százalékos természetbeni egészségbiztosítási járulékot. A másik példa esetében azonban az őstermelőnek jelentős többletterheléssel kell számolnia. A járulékfizetési kötelezettsége nő, a bevételéhez viszonyítva összesen 4 százalékosat fizet, míg az „A” modell csak 2,7 százalékosat.

A példák igazolják azt a feltevést, miszerint az olyan ágazatokban egyértelműen negatív hatással jár az áfafizetési kötelezettség, ahol viszonylag magas az élőmunka teher aránya. Ebből következik, hogy az anyagjellegű költségek mennyisége kevesebb részt tesz ki a kiadások között, ami kisebb mennyiségű áfatartalmú költségeket jelent. Az értékesítések utáni áfát a költségvetésbe be kell fizetni, a kiadások utáni áfát pedig vissza lehet igényelni. A folyamat eredménye akkor lesz pozitív előjelű, ha a kiadások áfája magasabb a bevételek áfájától. Az agrárágazatban pedig a bérjellegű költségek magas aránya miatt ez ritkán fordul elő, tehát az őstermelőnek nem éri meg az áfa általános szabályok szerinti alkalmazása, azaz igyekszik mindig a termékértékesítésből származó bevételeit az alanyi adómentesség határa alatt tartani. Az áfakörbe abban az évben éri meg bekerülni, ha nagyobb beruházást tervez a termelő, amikor is az anyagjellegű kiadások magasabbak.

A „B” modell kétszeres bevétellel rendelkezik az „A” modellhez képest, mégis ha levonjuk közterheit, kevesebb marad a zsebében a másik őstermelőhöz képest. Felvetődik a kérdés, hogy érdemes-e egyáltalán a második 5 hektáros területet megművelni, hiszen abból nyereséget már nem is tud realizálni.

¹⁴ http://www.apeh.hu/adoinfo/jarulek/eujar_090205.html (letöltés: 2009. március 30.)

1. táblázat

„A” modell költségvetési tételei (Saját számítás)

Az östermelő mérlegének tételei(1)	A tételek összegei (Ft)(2)	Költségvetési bevétel (Ft)(3)	Költségvetési kiadás (Ft)(4)
I. Bevétel(5)	4 800 000		
II. Kiadások(6)	3 840 000		
1. Alkalmazott költségei(7)	1 390 392		
Munkabér (86 300 Ft/hó)(8)	1 035 600		
Társadalombiztosítási járulék (29%)(9)	300 324	300 324	
Munkaadói járulék (3%)(10)	31 068	31 068	
Egészségügyi hozzájárulás (1 950 Ft/hó)(11)	23 400	23 400	
2. Alkalmi munkavállaló költségei(12)	280 000		
Munkabér (2 800 Ft/nap)(13)	224 000		
Közteherjegy (700 Ft/nap)(14)	56 000	56 000	
3. Saját nyugdíjjárulék (9,5%)(15)	91 200	91 200	
4. Saját egészségbiztosítási járulék (4%)(16)	38 400	38 400	
5. Bérek, személyi kifizetések összesen(17)	1 799 992		
6. Anyagjellegű költségek(18)	2 040 008		
III. Jövedelem(19)	960 000		
Személyi jövedelemadó(20)	172 800	172 800	
Östermelői adókedvezmény(21)	100 000		100 000
Fizetendő személyi jövedelemadó(22)	72 800		
Összesen(23):		713 192	100 000
Tényleges befizetés a költségvetésbe(24):		613 192	
Bevételhez arányosított tényleges befizetés a költségvetésbe(25):		12,80%	

Table 1: Budget items of 'A' model (own calculation)

Balance sheet items of the agricultural producer(1), Sum of the items HUF(2), Budget revenue HUF(3), Budget expenses HUF(4), Revenue(5), Expenses(6), Costs of employees(7), Wages HUF/month(8), Social security contribution(9), Employer's contribution(10), Fixed health-care contribution(11), Costs of casual employees(12), Wages HUF/day(13), Tax stamp HUF/day(14), Own pension contribution(15), Own health insurance contribution(16), Total wages, personal costs(17), Material costs(18), Income(19), Personal income tax(20), Agricultural producer tax allowance(21), Payable personal income tax(22), Total(23), Actual deposit in the budget(24), Actual deposit in the budget in proportion to the income(25)

2. táblázat

„B” modell költségvetési tételei (Saját számítás)

Az östermelő mérlegének tételei(1)	A tételek összegei (Ft)(2)	Költségvetési bevétel (Ft)(3)	Költségvetési kiadás (Ft)(4)
I. Bevétel(5)	9 600 000		
1. Bevétel áfája(6)	1 600 000	1 600 000	
2. Nettó bevétel(7)	8 000 000		
II. Kiadások(8)	7 802 610		
1. Alkalmazott költségei(9)	2 780 784		
Munkabér (86 300 Ft/hó)(10)	2 071 200		
Társadalombiztosítási járulék (29%)(11)	600 648	600 648	
Munkaadói járulék (3%)(12)	62 196	62 196	
Egészségügyi hozzájárulás (1 950 Ft/hó)(13)	46 800	46 800	
2. Alkalmi munkavállaló költségei(14)	560 000		
Munkabér (2 800 Ft/nap)(15)	448 000		
Közteherjegy (700 Ft/nap)(16)	112 000	112 000	
3. Saját társadalombiztosítási járulék (29%)(17)	248 820	248 820	
4. Saját nyugdíjjárulék (9,5%)(18)	81 510	81 510	
5. Saját egészségbiztosítási járulék (6%)(19)	51 480	51 480	
6. Bérek, személyi kifizetések összesen(20)	3 722 594		
7. Anyagjellegű költségek(21)	4 080 016		
Anyagjellegű költségek áfája(22)	680 003		680 003
Nettó anyagjellegű költségek(23)	3 400 013		
III. Jövedelem(24)	877 393		
Személyi jövedelem adó(25)	157 930		
Östermelői adókedvezmény(26)	100 000		100 000
Fizetendő személyi jövedelemadó(27)	57 930		
Fizetendő áfa(28)	919 997		
Összesen(29):		2 803 454	780 003
Tényleges befizetés a költségvetésbe(30):		2 023 451	
Bevételhez arányosított tényleges befizetés a költségvetésbe(31):		21,00%	

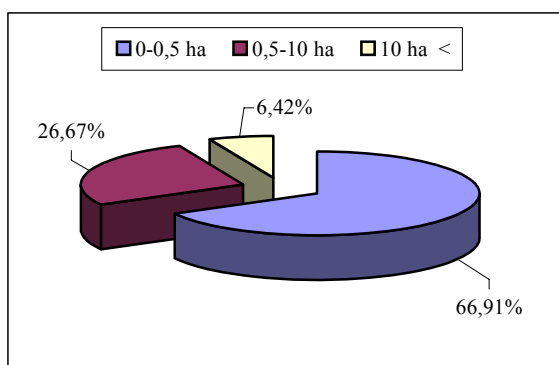
Table 2: Budget items of 'B' model (own calculation)

Balance sheet items of the agricultural producer(1), Sum of the items HUF(2), Budget revenue HUF(3), Budget expenses HUF(4), Revenue(5), Value added tax of the revenue(6), Net revenue(7), Expenses(8), Costs of employees(9), Wages HUF/month(10), Social security contribution(11), Employer's contribution(12), Fixed health-care contribution(13), Costs of casual employees(14), Wages HUF/day(15), Tax stamp HUF/day(16), Own social security contribution(17), Own pension contribution(18), Own health insurance contribution(19), Total wages, personal costs(20), Material costs(21), Value added tax of material costs(22), Net material costs(23), Income(24), Personal income tax(25), Agricultural producer tax allowance(26), Payable personal income tax(27), Payable value added tax(28), Total(29), Actual deposit in the budget(30), Actual deposit in the budget in proportion to the income(31)

Tovább árnyalja a képet, hogy egy nagyobb területen történő gazdaság beindítása magas tőkét igényel, ezért az östermelőnek hátrányos pénzügyi helyzetéből adódóan idegen forrásokat kell igénybe venni vállalkozásának beindításához. Kockázatosabb a tevékenység folytatása, hiszen több pénzt veszíthet a kedvezőtlen időjárási viszonyok miatt egy terméketlenebb évben.

Tulajdonképpen egy 10 hektáros termőterületen végzett östermelés sem számítható az Európai Unió szerinti életképes gazdaságnak. Amíg az EU 15-ök esetében egy átlagos üzemméret 18,4 ha, addig Magyarországon ez az adat a 6,5-öt éri el (Kovács, 2001). Hazánkban az egyéni gazdaságok közel 67 százaléka 0,5 hektár alatti területen működik (3. ábra).

3. ábra: Az egyéni gazdaságok és mezőgazdasági területének megoszlása a használt mezőgazdasági terület nagyságkategóriái szerint, 2007 (hektár)

Forrás: KSH, 2007b(1)

Figure 3: Distribution of the productive land area of the private holdings by size categories of the utilised productive area, 2007 (hectare)

Source(1)

Ennek okai nyilvánvalóan az adójogi szabályozásra is visszavezethetők, amelyet a modellszámításokon is nyomon követhetünk. A jogszabályok és a gazdaságpolitikai elvek teljes mértékben a birtokkoncentráció ellen hatnak, és a további birtokelaprózódást szolgálják. Nyugat-Európában azonban ellentétes tendencia látszik megvalósulni. A kis parasztgazdaságok szerves fejlődésük eredményeként fokozatosan nőttek, és bár az utóbbi években a számuk csökken, de a területük nő, koncentrálnak a földhasználat. Az Európai Unió támogatási szabályok is főként az életképesebb, nagygazdaságok kialakítását tűzték ki célul, így egyre inkább csak az életképes üzemek tudják hatékonyan kihasználni a támogatási lehetőségeket. Mindezt egybevetve Magyarország mezőgazdaságában marad az „A” modell gyakorlata, és a hátrányos gazdasági helyzet akut kezelése szociális eszközökkel!

3. A GLOBALIZÁCIÓ, MINT PROBLÉMA-FELVETÉS A MEZŐGAZDASÁGBAN

A globalizáció hatásai és annak részeként az Európai Unióhoz való csatlakozásunk mezőgazdaságunkat igen mélyen, több szinten érintette. Adójogi szempontból egyértelmű a mezőgazdasági tevékenységet folytatók adófizetési képességének nagymértékű negatív irányú változása, amely leginkább a rendszerváltás utáni privatizáció következtében fokozódott (Nagy, 2008). A magyar tulajdonú élelmiszer-feldolgozó üzemek nagy része ekkor külföldi tulajdonba került, a külföldi tőke beáramlása pedig megakadályozhatatlanná vált. A folyamat eredménye leegyszerűsítve: hipermarketek, hatalmas külföldi áruházláncok megjelenése Magyarországon. Ezzel tehát a piacokon egyszerre lettek jelen a magyar gazdák viszonylag drágább, feldolgozóipari háttér nélküli áruai és a potenciális versenytársként jelentkező multinacionális vállalatok olcsóbb, importált termékei. A helyzetet csak súlyosbítja, hogy a mai napig nincsenek törvényi előírások a garantált felvásárlási árakra nézve, így a magyar árak teljesen kiszolgáltatottá válnak a multinacionális vállalatok igényeinek.

A távolabbi megoldás mindenképpen egy olyan kormányzati agrárpolitikában rejlik, amely tartós érdekeltséget teremtene a magyar termelő, a hitelező pénzintézet, az élelmiszer-feldolgozó és a mezőgazdasági termények és termékek értékesítését végző kereskedelmi ágazatok között (Lentner, 2005). A javaslat megvalósulása a jelen helyzetben több okból sem lehetséges. Az Európai Unió versenyszabályai lépten-nyomon korlátozzák a tagállamokat, mindeközben célként tűzi a tagállamok elé a versenyképes gazdaságok kialakítását. Emellett kétségbeejtő előrejelzéseket kapunk az Európai Uniótól, miszerint a támogatások ideje hamarosan lejár. A büdzsé a hatalmas pénzeket felemészítő közös agrárpolitikát egyre nehezebben tudja finanszírozni. Így nagyon is elképzelhető, hogy a magyar mezőgazdaság az EU 15-ökhöz képest behozhatatlan versenyhátrányban fog megrekedni.

4. AZ ANOMÁLIÁK FELOLDÁSÁNAK MÓDJAI

Az östermelőkre vonatkozó pénzügyi szabályozásban rejlő ellentmondásokat semmiképpen sem megfelelő az adópolitika, illetve a szociálpolitika szintjére berekeszteni. A hatékony megoldást feltétlenül egy helyesen kidolgozott agrár- és gazdaságpolitika jelentené. Az agrárpolitikának a következő célokat kellene megvalósítania: az ágazatok közötti optimális tényező-allokációt a gazdaság hatékonyságának növekedése érdekében, újraelosztási célokat, stabilitást, gazdasági szabadságot (Fertő, 1999). Az első cél magában foglalja a hatékony üzemi szerkezet kialakítását, illetve a tudatos birtok- és strukturapolitikát.

A kormányzati feladatoknál megjelenő redisztribúciós és stabilizációs funkciók az agrárpolitikai célkitűzéseknél is szerepet játszanak, úgymint a jövedelemelosztás, illetve a stabil termelői jövedelmek, árak biztosítása. A negyedik cél alapján a kormányzat elsődleges feladata a monopol- és oligopolhelyzetek visszaszorítása és felszámolása, valamint a mezőgazdasági termelők alkuerejének növelése¹⁵. Ezek az elvek azonban az ismertetett szabályozási módokat végiggondolva korántsem valósulnak meg.

Véleményem szerint a jogalkotó a szabályozás teljesen rossz végét fogja meg. A megoldás nem a közteher fizetési kötelezettségek szigorítása melletti kedvezmények további fenntartásában rejlik. A jelenlegi őstermelőkre vonatkozó adójogszabályok egyértelműen szociálpolitikai indíttatásúak. Lényegében a mélyben meghúzódó gazdasági problémákat akutan módon kezelik.

Elsőként a mezőgazdaság jövedelemparitását lenne szükséges de lege ferenda megteremteni a többi szektorokhoz igazodva, illetve a stabil és garantált termelői árakat biztosítani. Ezen a területen évtizedek óta egyhelyben topogás valósul meg, és globális szinten senki sem vállalja fel ennek a problémának a megoldását. A jövedelmezőség javításának pedig nem a legmegfelelőbb eszköze az adópolitika.

A jövőbeli szabályozásra nézve fő feladat a stabil árak kialakítása mellett a termelői réteg jogi meghatározása, amely ugyanis – mint speciálisan magyar hiányosság – nincs a gyakorlatban létező tendenciáknak megfelelően definiálva. Szükséges lenne olyan törvényi kereteket teremteni, melyek elkülönítik az őstermelőket a mezőgazdasági tevékenységgel való foglalkozás minősége szerint. Értem ez alatt, hogy kívánatos lenne külön választani a főfoglalkozásban mezőgazdasági tevékenységet végzőket a keresetük kiegészítése céljából gazdálkodóktól. Ennek függvényében pedig differenciálni lehetne a kedvezmények, támogatások rendszerét, figyelemmel azonban az átláthatóság elvére.

Az Európai Unióban egyre inkább hangsúlyozott álláspont, mely szerint az elsődleges cél a termelői árak stabilizálása lenne, nem pedig a burjánzó támogatások agrárszektorba való belepumpálása. Ezt erősítik az agrárbiztos által képviselt nézetek is: „Egy dolog biztos: ez az összeg csökkenni fog. A legjobban maguk a gazdák örülnének, ha a pénzüket nem támogatások formájában kapnák, hanem a piacon kereshetnék meg” (Haszon Agrár, 2007).

Magyarország számára ez azonban azt jelentheti, hogy a jelenlegi szinten fog megrekedni a mezőgazdaság támogatottsága, ami tovább erősítheti hátrányát az EU-15-ökhöz képest.

Az őstermelőket körülövező agrárpénzügyi dilemmák megoldása tehát nem az adójogszabályok finomhangolásában rejlik, hanem sokkal mélyebben, a mezőgazdaság stabilitásának megteremtésében, a termelői státusz valóságnak adekvát jogi kereteinek meghatározásában. Ezt azonban széles körű együttműködéssel lehet megvalósítani mind nemzeti, mind pedig nemzetközi szinten. Az őstermelők adórendszerben történő elhelyezése az előbbi problémák orvoslása után következhet. Amíg az elsődleges gondok megoldásáért semelyik kormány, illetve az Európai Unió sem tesz konstruktív lépéseket, addig a jogi szabályozásban is maradnak az ide-oda kapkodó, toldozó-foldozó munka eredményeként csökevényesre sikerült rendelkezések, amelyek nem a valódi célokat szolgálják.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az őstermelőkre vonatkozó jelenlegi agrárpénzügyi szabályozásban megfigyelhető anomáliák vizsgálataiból, illetve a jogalkotói trendekből a következő konklúziókat vonhatjuk le. Mindenképpen tetten érhető a jogszabályok szigorodása, amely az őstermelői adófizetési képességet csökkenti, de emellett továbbra is jelen van a sokszor visszaélésre lehetőséget adó kedvezmények rendszere. A magyar mezőgazdaság szabályozásának csak a felszínét jelentő adó- és társadalombiztosítási szabályok mögött azonban sokkal súlyosabb problémák merülnek fel, mint például az ágazat jövedelmezősége vagy stabilitása.

Fontos kérdés azonban, hogy az agrárszektor széles spektrumában jelenlevő őstermelők hogyan reagálnak a folyamatosan szigorodó szabályozásra. Potenciális adófizetői réteggé fognak előlépni a közeljövőben, vagy a fokozódó adóterheket nem bírva önállótó paraszti státuszba vonulnak vissza. Kiemelt fontos kérdés ez a vidékhez egzisztenciálisan kötődő idősebb vidéki társadalom tekintetében, akik „utánpótlás” hiányában el fognak tűnni a magyar mezőgazdaság palettájáról. Az őstermelők kérdése tehát ma hazánkban nemcsak pénzügyi, agrárpolitikai, hanem szociológiai probléma is.

IRODALOM

Fertő I. (1999): Az agrárpolitika modelljei. Osiris Kiadó, Budapest
Fodor L. (2005): Agrárjog fejezetek a mezőgazdasági életviszonyok sajátos szabályozása köréből. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

Jurányi B-né-Tóth L-né (2008): A társadalombiztosítás járulékaik és pénzbeli ellátásai. SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest

Kovács T. (2001): A mezőgazdaság üzemi szerkezete tíz évvel a rendszerváltás után. Gazdálkodás, XLV. 44-59.

Lentner Cs. (2005): Rendszerváltás és pénzügypolitika. Akadémiai Kiadó, Budapest

¹⁵ Az aktuálpolitikai helyzet nem ezt a tendenciát mutatja, nézve az alma és dinnye felvásárlási ára körüli vitákat a közelmúltban.

- Nagy L. (2008): A magyar mezőgazdaság adóterhelése az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig (1862-től 2006-ig) – harmadik rész. Adóvilág, XII. 10. 42-47.
- Papp I. (2008): A mezőgazdasági őstermelő helye a mai magyar adórendszerben. Adó, XXII. 4. 2-12.
- Romány P. (2002): Kortársunk az agrárpolitika. Agrárpolitikai, agrárszociológiai tanulmányok az ezredforduló idejéből. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest
- Simon I. (szerk.) (2007): Pénzügyi jog II. Osiris Kiadó, Budapest, 227.
- Szikora J. (2007): Az őstermelők és az egyéni vállalkozók adózása – 2008. Őstermelő Gazdálkodók Lapja XI. 6. 74-106.
- APEH (2007): Tájékoztató a mezőgazdasági termelőkre vonatkozó új általános forgalmi adózási szabályokról http://www.apoh.hu/adoinfo/afa080101_hatalyos/mezterm123.html (letöltés: 2008. 09. 10.)
- Haszon Agrár (2007): Boel asszony megmozgatja az ágazatot. 2007. I. évfolyam 6. szám 17.
- HVG (2007): Mit kell tudni a személyi jövedelemadóról? 2007. Adókülönszám 2008-ra 2. szám 12.
- HVG (2008): Mit kell tudni a személyi jövedelemadóról? 2008. Adókülönszám 2009-re 4. szám 17.
- KSH (2007a): A mezőgazdasági tevékenységet folytató egyéni gazdaságok megoszlása a gazdálkodás célja szerint, termelési típusonként, 2007 http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/agraar/html/tab12_02_07.html (letöltés: 2008. 09. 30.)
- KSH (2007b): A gazdaságok számának és termőterületének megoszlása a használt termőterület nagyságkategóriái szerint, gazdaságcsoportonként, 2007 http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/agraar/html/tab12_07_07.html (letöltés: 2008. 09. 30.)
- Világgazdaság Online (2007): Adószám: döntés előtt az őstermelők. <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=202216&fi=rss> (letöltés: 2008. 10. 02.)
- http://www.apoh.hu/adoinfo/jarulek/eujar_090205.html (letöltés: 2009. március 30.): Tájékoztató az egészségügyi szolgáltatási járulék 2009. évi előírásának, megfizetésének és a jogviszony megszűnésének rendjéről
- http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/agraar/html/tab12_01_07.html (letöltés: 2008. 12. 01.): Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok száma
- 1535/2007 EK rendelet: a Bizottság rendelete az EK-Szerződés 87. és 88. cikkének a mezőgazdasági termelőágazatban nyújtott csekély összegű (*de minimis*) támogatásokra való alkalmazásáról
- 1860/2004 EK rendelet: a Bizottság rendelete az EK-Szerződés 87. és 88. cikkének a csekély összegű (*de minimis*) támogatásokra való alkalmazásáról a mezőgazdasági és halászati ágazatban
1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról
2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról
2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról